

آداب عیادت بیمار و آثار آن

محمد مهدی فجری

در مکتب انسان‌ساز اسلام، عیادت مریض و دیدار او از اهمیت و رفتارهای ارزشمند اخلاقی، ذکر کرده، می‌فرماید: «منظور آیه [از پراکنده شدن در زمین] طلب کارهای دنیوی نیست؛ بلکه منظور، عیادت مریض، تشییع جنازه و دیدار برادر دینی در راه خداست»^۱

آن بزرگوار با تبیین جایگاه عیادت در پیشگاه خداوند متعال

ارزش ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا این رفتار نیک، مشمول رضایت خداوند است و نقش بسزایی در تحکیم روابط انسانی و صمیمیت و اخوت، ایفا می‌کند.

به همین دلیل، رسول خدا ﷺ در تفسیر آیه «فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ»^۱

۲. مجمع البیان فی تفسیر القرآن، فضل بن حسن طبرسی، ناصر خسرو، تهران، ۱۳۷۲، ش، ج ۱۰، ص ۲۳۵.

۱. «و هنگامی که نماز پایان گرفت [شما آزادید] در زمین پراکنده شوید»؛ جمعه/۱۰.

آنجا می‌یافتی؛ سپس من متکفل خواسته‌هایت می‌شدم و آنها را برایت برآورده می‌کردم. و این به سبب کرامت بنده مؤمنم است و من رحمان و بخشایشگر هستم.»

امیر مؤمنان علیه السلام اهمیت عیادت مریض را در مقایسه با دیگر اعمال نیک یادآور شده، می‌فرماید: «مِنْ أَحْسَنِ الْحَسَنَاتِ عِيَادَةُ الْمَرِيضِ»^۲ از جمله نیکوترین اعمال حسنه، عیادت مریض است.

در سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌بینیم که آن حضرت، همواره از بیماران عیادت می‌کرد^۳ و مهم‌تر آنکه دیگران را نیز به این امر سفارش می‌فرمود. امام صادق علیه السلام می‌فرمود: «أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعِ أَمْرَهُمْ بِسَبْعِ وَ نَهَاَهُمْ عَنْ سَبْعِ أَمْرَهُمْ

فرموده است: «يُغَيِّرُ اللَّهُ عِزُّ وَ جَلُّ عَبْدًا مِنْ عِيَادِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ عَبْدِي مَا مَنَعَكَ إِذَا مَرَضْتُ أَنْ تَعُودْتَنِي فَيَقُولُ سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ أَنْتَ رَبُّ الْعِيَادِ لَا تَأْلَمُ وَ لَا تَعْرِضُ فَيَقُولُ مَرِضَ أَخِيكَ الْمُؤْمِنُ فَلَمْ تَعُدَّهُ وَ عِزَّتِي وَ جَلَّالِي لَوْ عُدْتَهُ لَوْ جَدْتَنِي عِنْدَهُ ثُمَّ لَتَكْفَلْتُ بِحَوَائِجِكَ فَفَضَّيْتُهَا لَكَ وَ ذَلِكَ مِنْ كَرَامَةِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ وَ أَنَا الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ»^۱ خداوند متعال در روز قیامت بنده‌ای از بندگان خود را سرزنش و ملامت می‌فرماید.

آن گاه [خطاب به او] می‌فرماید: ای بنده من! چه چیز مانع شد هنگامی که مریض بودم به عیادت من نیایی؟ او می‌گوید: منزهی تو و تو پروردگار بندگان هستی، ناراحتی به تو اصابت نمی‌کند و مریض نمی‌شوی. خدای عزوجل می‌فرماید: برادر مؤمن تو بیمار شده بود و تو او را عیادت نکردی. به عزت و جلالم قسم! اگر او را عیادت کرده بودی من را در

۲. مستدرک الوسائل، میرزا حسین نوری، مؤسسه

آل البيت علیهم السلام، قم، چاپ اول، ج ۲، ص ۷۷.

۳. مکارم الاخلاق، حسن بن فضل طبرسی،

شریف رضی، قم، چاپ چهارم، ۱۳۱۲ ق، ص ۱۵.

۱. امالی، شیخ طوسی، دارالتقافة، قم، ۱۴۱۴ ق،

ص ۶۲۹

[همچون] عرض و مال و خون او محترم است.»

از منظر دین دشنام به مؤمن، باعث فاسق شدن و جنگ کردن با او سبب کفر و غیبت او گناهی بزرگ و حرمت مال او همانند حرمت خون او معرفی شده است.^۳ در این میان، عیادت او در بستر بیماری، تأکیدی بر تکریم و پاسداشت مقام اوست. به همین علت، اولیای دین، بر عیادت بیمار مؤمن، تأکید فراوانی کرده‌اند. رسول خدا ﷺ در بیان یکی از هفت حق واجب انسان مؤمن بر دیگران

می‌فرماید: «... وَ أَنْ يُعَوِّدَهُ فِي مَرَضِهِ...»^۴

هر گاه بیمار شد از او عیادت کند.»

دوم: عیادت همسایه

یکی از دستورهای قرآن کریم و همچنین از حقوق واجب هر مسلمان، رعایت حقوق همسایه است. به سبب چنین اهمیتی است که رسول خدا ﷺ

بِعِيَادَةِ الْمَرْضَى؛^۱ رسول خدا ﷺ مردم را بر انجام هفت چیز دستور داده و از انجام هفت چیز نهی فرموده است: [اول اینکه] مردم را امر به عیادت بیماران نمود.»

چون مسلم ز مسلم عیادت کند از این ره خدا را عبادت کند به جنت زندگام تا بازگشت که با مؤمنی یار و دمساز گشت از میان تمامی دستوره‌های اولیای دین بر عیادت و دیدار از بیماران، بر عیادت چند بیمار بیش‌تر تأکید شده است:

اول: عیادت مؤمن

دین اسلام، احترام ویژه‌ای برای انسان مؤمن قائل شده است. این احترام تا بدانجا است که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «الْمُؤْمِنُ حَرَامٌ كُلُّهُ عِرْضُهُ وَ مَالُهُ وَ دَمُهُ»^۲ همه چیز مؤمن

۳. من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، جامعه

مدرسین، قم، ۱۴۱۳ ق، ج ۳، ص ۶۹.

۴. همان، ج ۴، ص ۳۹۸.

۱. وسائل الشیعه، حر عاملی، مؤسسه آل البیت

طهران، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق، ج ۱۲، ص ۲۱۳.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۱۳۶.

اسْتَقْرَضَكَ أَقْرَضْتَهُ وَإِنْ افْتَقَرَ عُدْتَ عَلَيْهِ
وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَيْتَهُ وَإِنْ أَصَابَتْهُ
خَيْرٌ هَنَأْتَهُ وَإِنْ مَرِضَ عُدْتَهُ وَإِنْ مَاتَ
تَبَيْتَ جَنَازَتَهُ؛^۴ آیا می دانید حق همسایه
چه اندازه است؟ گفتند: نمی دانیم.
فرمود: اگر از تو کمک خواهد،
کمکش کنی و اگر از تو قرض
بخواهد، به او قرض دهی و اگر
نیازمند شود، نیازش را برطرف کنی و
اگر مصیبتی به او برسد، تسلیت
گویی و اگر خیری به او برسد،
تهنیتش گویی و اگر مریض شد، به
عیادتش روی، و اگر از دنیا رفت،
علم جنازه اش را تشییع کنی.»

در سیره آن بزرگوار آمده است که
ایشان حتی از همسایه یهودی نیز
عیادت می کرد.^۵

سوم: عیادت سادات

در سیره پیشوایان ما، احترام و
مقام خاصی برای بنی هاشم (سادات)

فرموده است: «مَا زَالَ [جَبْرِئِيلُ]
يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُهُ؛^۱
جبرئیل درباره همسایه، آن قدر به من
سفارش می کرد که پنداشتم همسایه
ارث می برد.» در اهمیت همسایه
همین بس که قرآن کریم، این کتاب
جاوید و ماندگار الهی در کنار دستور
به پرستش الهی و احسان به پدر و
مادر، بستگان و خویشاوندان، به نیکی
در حق همسایگان توصیه کرده
است.^۲ مهم تر آنکه در قرآن کریم،
علاوه بر ذکر همسایگان نزدیک، به
حق همسایگان دور نیز تصریح کرده
است.^۳

درباره حق و حقوق همسایه،
سفارشهای بسیاری از معصومان
رسیده است که یکی از آنها عیادت
همسایه بیمار است؛ چنان که رسول
خدا ﷺ می فرمود: «أَتَذُرُونَ مَا حَقُّ
الْجَارِ قَالُوا لَا قَالَ إِنْ اسْتَفَاكَ أَغْتَتَهُ وَإِنْ

۱. همان، ج ۱، ص ۵۲.

۲. نساء / ۳۶.

۳. همان.

۴. مسکن الفواد، شهید ثانی، کتابخانه بصیرتی، قم،

ص ۱۱۴.

۵. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۷۷.

و فرزندان با تقوای پیامبر ﷺ ذکر شده است که این احترام، نوعی تکریم به شخص پیامبر ﷺ است. رسول خدا ﷺ درباره عیادت از سادات می‌فرماید: «عِيَادَةُ بَنِي هَاشِمٍ فَرِيضَةٌ وَ زِيَارَتُهُمْ سُنَّةٌ»^۱ عیادت بنی‌هاشم (سادات) واجب و زیارت آنان سنت است.»

چهارم: عیادت فقیران

یکی از مسائلی که مشمول عنایت ویژه اسلام شده است، رسیدگی به وضع فقیران و مسکینان است. اسلام عزیز، مردمان را به هم‌نشینی و مصاحبت با ایشان فراخوانده است، تا از این راه، شالوده‌ای اساسی برای برانداختن فقر و زدودن آثار منفی و بد آن، و اقدامی جدی برای یاری خانواده‌های نیازمند پی‌ریزی کرده باشد. و همه اینها مستلزم آگاه شدن از واقعیت زندگی آنان از نزدیک، و لمس کردن آثار ناکامی، گرسنگی و نیازمندیهای گوناگون این خانوارها

است که به قول معروف «شنیدن کسی بود مانند دیدن؟»

از این رهگذر، یکی از مواردی که اسلام بر مصاحبت با فقرا تصریح می‌کند، عیادت آنان، هنگام بیماری است؛ چرا که عیادت، صمیمی‌ترین و دوستانه‌ترین ارتباط را میان مؤمنان ایجاد می‌کند. رسول خدا ﷺ در سفارش خود به ابوذر فرمود: «جَالِسِ الْمَسَاكِينِ وَ عُدْتَهُمْ إِذَا مَرَضُوا وَ صَلَّى عَلَيْهِمْ إِذَا مَاتُوا وَ اجْعَلْ ذَلِكَ مَخْلَصًا»^۲ ای ابوذر! هم‌نشین مساکین باش و هرگاه بیمار شدند به عیادتشان برو و هنگامی که مردند بر آنان نماز بخوان، و همه این کارها را با اخلاص انجام بده.»

آداب عیادت

اهمیت و توجه فوق‌العاده اسلام به مسئله عیادت، باعث شده است تا دستورها و آدابی را برای این امر ذکر کند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۲. دعوات، قطب الدین راوندی، مدرسه امام

مهدی علیه السلام قم، چاپ اول، ۱۴۰۷ ق، ص ۲۲۴.

۱. همان، ص ۷۹.

برای عیادت بیمار، یک میل و برای تشییع جنازه، دو میل و برای اجابت دعوت مؤمن، سه میل و برای زیارت برادر مؤمن، چهار میل و برای دستگیری گرفتار، پنج میل و برای یاری مظلوم شش میل راه‌پیمایی کن. جالب آنکه تعیین این مسافت در زمانی است که انسان از کم‌ترین وسیله حمل و نقل برخوردار بوده است و بیش‌تر مردم، حتی مسیرهای طولانی را پیاده طی می‌کرده‌اند.

۲. عیادت کامل

رسول خدا ﷺ درباره کیفیت عیادت کامل می‌فرمود: «أَنْ مِنْ تَمَامِ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ أَنْ يَدْعَ أَحَدَكُمْ يَدَهُ عَلَى جَبْهَتِهِ أَوْ يَدِهِ فَيَسْأَلَهُ كَيْفَ هُوَ وَ تَحِيَّاتِكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْمُصَافَحَةِ»^۳ عیادت تام و کامل آن است که دست خود را بر پیشانی یا دست مریض بگذارد، و از حال [امروز و دیروز] او سؤال کند، و بهترین تحیت و درود بین شما آن است که دست بدهید.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۹۲.

۱. پیمودن حداقل دو کیلومتر برای ملاقات بیمار یکی از مواردی که در سیره رسول خدا ﷺ به ثبت رسیده است، عیادت از برخی بیماران، حتی در دورترین نقطه شهر است.^۱ این عنایت ویژه، سبب شده است تا معصومان علیهم‌السلام بر مسافت یک میل (دو کیلومتر) برای دیدار بیماران تأکید کنند.

رسول خدا ﷺ به حضرت علی رضی‌الله‌عنه فرموده است: «يَا عَلِيُّ سِرِّ سَنَتَيْنِ بَرِّ وَالِدَيْكَ سِرِّ سَنَةِ صِلِ رَحِمَكَ سِرِّ مَيْلًا عَذِّ مَرِيضًا سِرِّ مَيْلَيْنِ شَيْخِ جَنَازَةٍ سِرِّ ثَلَاثَةِ أَمْيَالٍ أَجِبْ دَعْوَةَ سِرِّ أَرْبَعَةِ أَمْيَالٍ زُرْ أَخَا فِي اللَّهِ سِرِّ خَمْسَةَ أَمْيَالٍ أَجِبِ الْمَلْهُوفَ سِرِّ سِتَّةَ أَمْيَالٍ انصُرِ الْمَظْلُومَ»^۲ ای علی! برای نیکی به والدین دو سال راه پیما و برای صله رحم یک سال راه پیما

۱. عبون الأثر، أبو الفتح، دارالعلم، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۰۰ و بحار الأنوار، علامه مجلسی، مؤسسة الوفاء، بیروت، ۱۴۰۲ق، ج ۱۶، ص ۲۲۸.

۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۶۱.

۳. هدیه دادن به بیمار

یکی از رسوم بسیار شایسته، میان بسیاری از مردم، همراه داشتن هدیه برای عیادت مریض است. این تحفه برای کودکان بیمار، معمولاً اسباب‌بازی و برای بزرگ‌ترها شیرینی و یا چیزهایی است که باعث تقویت نیروی جسمی و یا روحی بیمار می‌شود. این عمل، همان دستور دین مبین اسلام است که بر بردن تحفه برای بیمار، تأکید می‌کند و آن را باعث آرامش خاطر بیمار می‌داند.

در روایت است که چند نفر از

شیعیان به عیادت مریضی نمی‌رفتند.

آنان این‌گونه نقل می‌کنند که بیتن راه

به امام باقر علیه السلام برخوردیم. امام علیه السلام

فرمود: «کجا می‌روید؟» گفتیم: «به

عیادت فلان ...» فرمود: «بایستید.»

ایستادیم، فرمود: «آیا سیب یا گلابی

یا کمی عطر یا یک قطعه عود و ...

برای هدیه برداشته‌اید؟» گفتیم: «نه

چیزی از اینها همراه ما نیست.»

فرمود: «مگر متوجه نیستید که تحفه،

باعث آرامش خاطر و راحت روان

مریض است.^۱

۴. دعا بر بالین بیمار

دعا برای سلامتی و عافیت بیمار

از دیگر آداب عیادت است. سلمان

می‌گوید که نبی اکرم صلی الله علیه و آله به عیادت

من آمد؛ در حالی که من در بستر

بیماری بودم. آن حضرت [در حقم

دعا کرد و] فرمود: «ای سلمان!]

خداوند، رنج تو را بر طرف و اجرت

را زیاد کند و بدن و دینت را تا آخر

عمر محفوظ نگه دارد.»^۲

رسول خدا صلی الله علیه و آله سفارش می‌کرد که

بر بالین مریض، هفت مرتبه جمله

«أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ

يَشْفِيكَ» را بگوید تا در صورت فرا

نرسیدن اجلس شفا یابد.^۳

۱. الکافی، ج ۳، ص ۱۱۸.

۲. امالی، شیخ طوسی، دارالثقافة، قم، ۱۴۱۲ ق، ص ۶۳۲.

۳. «از خداوند بزرگ، پروردگار عرش عظیم، مسئلت دارم که شفایت دهد»: الدعوات، ص ۲۲۳.

۵. امید دادن به بیمار

یکی از مسائلی که بیماری؛ به ویژه بیماریهای صعب‌العلاج را طولانی و معالجه را دشوارتر می‌کند، مایوس شدن از سلامتی و ضعیف شدن روحیه است. اسلام، وظیفه عیادت‌کنندگان می‌داند تا روح امید را در بیمار زنده کنند و وی را به سلامتی امیدوار سازند. رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ فَنَفْسُوا لَهُ فِي الْأَجْلِ فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئاً وَهُوَ يُطَيِّبُ النَّفْسَ»^۱ هرگاه بر بالین بیمار رفتید، او را به [زندگی و] تأخیر مرگ امیدوار سازید که [گرچه این امید] سبب برگشت چیزی نمی‌شود؛ اما سبب دلخوشی بیمار می‌شود.

در این حدیث شریف، خوشدل کردن بیمار و امید بخشیدن به او، به عنوان یک درمان مطرح شده است. دلیل آن این است: بیماری که از هجوم درد، افسرده‌حال و اندوهگین است، دچار ضعف روحی است و

این ضعف روحی، بیماری او را قوت می‌بخشد و اگر روح او تقویت شود بیماری را از خود می‌راند.^۲

۶. فاصله بین ایام عیادت

یکی از مسائلی که بیماران را بسیار می‌آزارد و سبب رنجش آنان می‌شود، ملاقات مکرر عیادت‌کنندگان است. آری، اسلام بر عیادت بیمار تأکید فراوان می‌کند و آن را جزیی از حقوق واجب مسلمانان می‌داند؛ اما بر این مهم نیز سفارش می‌کند که لازم نیست هر روز از آنها عیادت کنید؛ بلکه بین ایام عیادت، فاصله بیاندازید و برای مثال، هر چهار روز یک بار به ملاقات بیمار بروید. رسول اکرم ﷺ می‌فرمود: «أَغْبُوا فِي الْعِيَادَةِ وَارْتَبِعُوا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَغْلُوباً»^۳ عیادت را با فاصله و چهار روز در میان انجام دهید؛ مگر اینکه بیماری غلبه پیدا

۲. گنجینه معارف شیعه، محمد باقر کمره‌ای، چاپخانه فردوسی، تهران، چاپ اول، ج ۱، ص ۲۵۰.

۳. امالی، شیخ طوسی، ص ۶۳۹.

۱. مستدرک‌الوسائل، ج ۲، ص ۱۵۴.

کرده باشد (از سلامت بیمار مایوس شده باشید).^۱ همچنین در برخی روایات هر سه روز یک بار را برای عیادت مناسب دانسته‌اند.^۱

۷. عیادت کوتاه

مسئله دیگری که بیماران را رنج می‌دهد، نشستن و صحبت کردن طولانی ملاقات‌کنندگان است؛ زیرا مهم‌ترین چیزی که بیمار به آن نیاز دارد، آرامش و سکوت است و بر هم زدن این آرامش که با نشستهای طولانی به وجود می‌آید اگر سخت‌تر از تحمل درد و رنج نباشد، کم‌تر نخواهد بود. به همین علت، شارع مقدس از عیادتهای طولانی به شدت نهی فرموده است؛ چنان که رسول خدا ﷺ می‌فرمود: «أَفْضَلُ الْعِيَادَةِ أَجْرًا سُرْعَةُ الْقِيَامِ مِنَ عِنْدِ الْمَرِيضِ»^۲ برترین عیادت از نظر اجر و پاداش، عیادتی

است که [کوتاه باشد و عیادت‌کننده] سریع‌تر از نزد بیمار بلند شود.^۱

۸. عیادت پس از سه روز

رسول خدا ﷺ در آداب عیادت بیماران بر این نکته تصریح می‌فرماید که بیمار را قبل از سه روز، عیادت نکنید و در صورتی که بیماری بیش از آن به طول انجامید به ملاقات او بروید.^۲

۹. نخوردن چیزی نزد بیمار

از دیگر آداب و دستورهای اسلامی، هنگام دیدار با بیماران، نخوردن چیزی، نزد آنان است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَأْكُلَ الْعَائِدُ عِنْدَ الْعَلِيلِ فَيَحْبِطُ اللَّهُ أَجْرَ عِيَادَتِهِ»^۳ رسول خدا ﷺ از [چیزی] خوردن عیادت‌کننده نزد بیمار نهی می‌کند؛ زیرا خداوند پاداش عیادتش را از بین می‌برد.^۴

۱. کنز العمال، حسام الدین هندی، صفوه السقا، الرسالة، بیروت، ۱۴۰۵ق، ج ۹، ص ۱۰۳، ش ۲۵۱۸۷.

۲. همان، ج ۹، ص ۹۷، ش ۲۵۱۵۳.

۳. همان، ص ۲۱۰، ش ۲۵۷۰۰.

۴. دعائم الإسلام، تمیمی مغربی، دار المعارف، مصر، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ق، ج ۱، ص ۲۱۸.

برای اهل مصیبت تا سه روز، سنت شد.^۱

۱۰. عیادت از کسی که به عیادت تو نیامده است

بررسی دستورهای اجتماعی اسلام، ما را به این مهم رهنمون می‌کند که اتحاد و اخوت بین اجتماع مسلمانان اصل اساسی در اوامر اسلام را تشکیل می‌دهد. دستور به عیادت بیماران، و دعا بر بالین بیمار و به ویژه دستور به عیادت بیماران همسایه و یا فقرا و ... برای افزایش پیوند و محبت بین اهل اسلام است؛ از اینرو این دین آسمانی، یکی از آداب عیادت را ملاقات با بیمارانی می‌داند که در زمان بیماری عیادت‌کننده به دیدن او نیامده‌اند تا ضمن جلوگیری از قطع ارتباط، این عیادت، باعث تحکیم پیوندها شود. به همین دلیل رسول خدا ﷺ دستور می‌دهد: «عُدْ مَنْ لَّا

شاید بتوان علت این دستور را این‌گونه بیان کرد: اول آنکه خوردن چیزی در مقابل بیماری که قادر به خوردن آن چیز نیست، خلاف ادب است؛ چنانچه در دستورهای اسلامی از خوردن چیزی در مقابل روزه‌دار نهی شده است. دوم: پذیرایی از عیادت‌کنندگان علاوه بر آنکه زحماتی را برای خانواده بیمار به وجود می‌آورد، هزینه‌های مضاعفی را بر دوش بیمار و خانواده او می‌گذارد. چنین برنامه‌ای را دربارہ خانواده مصیبت‌دیده نیز مشاهده می‌کنیم. چنان‌که دین اسلام، دستور می‌دهد تا چند روز برای خانواده مصیبت‌زده غذا آماده و برای آنان فرستاده شود.

امام صادق علیه السلام می‌فرمود: «زمانی که جعفر بن ابی طالب علیه السلام به شهادت رسید، رسول خدا صلی الله علیه و آله به فاطمه علیها السلام فرمود: «برای اسماء بنت عمیس غذا تهیه کن و تا سه روز با سایر بانوان، نزد او بمانید.» از آن زمان پخت غذا

۱. الکافی، ج ۳، ص ۲۱۷.

یَعُوذُكَ؛^۱ عیادت کن از کسی که به عیادت تو نیامده است.»

۱۱. بیماری که عیادت نمی‌شوند

الف. عیادت سه مریض: صاحب دمل، درد چشم و درد دندان.

رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «ثَلَاثَةٌ لَا يُعَادُونَ صَاحِبَ الرَّمَدِ وَصَاحِبَ الضَّرْسِ وَصَاحِبَ الدَّمَلِ؛^۲ سه بیمار عیادت نمی‌شوند؛ بیماری که چشم درد دارد، و کسی که دندان درد دارد و کسی که دمل دارد.»

ب. شارب خمر

امام صادق علیه السلام از قول رسول خدا ﷺ فرمود: «شَارِبُ الخَمْرِ إِنْ مَرِضَ فَلَا تَعُوذُوهُ وَإِنْ مَاتَ فَلَا تَحْضُرُوهُ؛^۳ اگر شارب خمر مریض شد به عیادت او نروید و اگر فوت کرد در تشییع جنازه‌اش حاضر نشوید.»

پاداش عیادت

بررسی روایات و سخنان بزرگان درباره اهمیت دیدار از بیماران، بیانگر آن است که ملاقات با بیماران، علاوه بر افزایش دوستی و صمیمیت و از بین رفتن کدورتها، پاداش اخروی بسیاری نیز به همراه دارد.

۱. رحمت الهی

رسول خدا ﷺ فرموده است: «مَنْ عَادَ مَرِيضًا فَإِنَّهُ يَغُوضُ فِي الرَّحْمَةِ وَأَوْمَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى حَقْوَيْهِ فَإِذَا جَلَسَ عِنْدَ الْمَرِيضِ غَمَّرَتْهُ الرَّحْمَةُ؛^۴ هر کس بیماری را عیادت کند، در رحمت خدا فرو می‌رود. [در این هنگام] حضرت به اطراف خود اشاره فرمودند (کنایه از اینکه همان‌گونه که فضا مرا فرا گرفته، رحمت خداوند او را فرا گیرد). پس هر گاه عیادت‌کننده، نزد بیمار بنشیند رحمت الهی او را فرا می‌گیرد.»

آن بزرگوار، در روایتی دیگر این رحمت الهی را همواره با عیادت‌کننده

۱. کنز العمال، ج ۹، ص ۹۷، ش ۲۵۱۵۰ و من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۳۰۰.
۲. همان، ج ۹، ص ۱۰۳، ش ۲۵۱۸۹.
۳. الکافی، ج ۶، ص ۳۹۷.

۴. امالی، شیخ طوسی، ص ۱۸۲.

همراه می‌داند تا آن شخص به همان محل باز گردد.^۱

۲. همراهی فرشتگان در قبر

امام باقر علیه السلام فرموده است: «كَانَ فِيمَا نَجَى اللَّهُ بِهِ مُوسَى عليه السلام رَبَّهُ أَنْ قَالَ يَا رَبِّ أَعْلِمْنِي مِمَّا بَلَغَ مِنْ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ مِنَ الْأَجْرِ قَالَ عَزٌّ وَجَلٌّ أَوْ كَلُّ بِهِ مَلَكًا يَعُودُهُ فِي قَبْرِهِ إِلَى مَحْشَرِهِ»^۲ از جمله فرازهایی که در مناجات حضرت

موسی علیه السلام با پروردگار وجود داشت این بود که پروردگارا! آنچه از پاداش به عیادت‌کننده مریض می‌رسد به من تعلیم بفرما! خدای عز و جل فرمود: فرشته‌ای را در قبر بر او (عیادت‌کننده) می‌گمارم که تا روز محشر از او [سرکشی و] عیادت کند.

۱. «مَنْ عَادَ مَرِيضًا فَلَا يَزَالُ فِي الرَّحْمَةِ حَتَّى إِذَا قَعَدَ عِنْدَهُ اسْتَقْبَحَ فِيهَا ثُمَّ إِذَا قَامَ مِنْ عِنْدِهِ فَلَا يَزَالُ يَخْرُجُ فِيهَا حَتَّى يَرْجِعَ مِنْ حَيْثُ خَرَجَ»: بحار الأنوار، ج ۷۹، ص ۹۴.

۲. نواب الاعمال، شیخ صدوق، شریف رضی، قم، چاپ دوم، ۱۳۶۲ش، ص ۱۹۴.

۳. طلب امرزش فرشتگان

رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «مَنْ عَادَ مَرِيضًا نَادَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ بِاسْمِهِ يَا فُلَانُ طَيْبَتْ وَطَابَ لَكَ مَمَشَاكَ بِثَوَابٍ مِنَ الْجَنَّةِ»^۳ هر کس بیماری را عیادت کند، یک منادی از آسمان او را به اسم می‌خواند: ای فلانی! خوش باش! و گام برداشتنت به پاداش بهشت گوارایت باد!

۴. نوعی صدقه

در اسلام، موارد متعددی به عنوان صدقه معرفی شده است. یکی از آنها عیادت بیمار است. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمود: «عِيَادَتُكَ الْمَرِيضَ صَدَقَةٌ»^۴ عیادت بیمار، نوعی صدقه است.

۵. استجاب دعا بیمار در حق عیادت‌کننده

رسول خدا صلی الله علیه و آله تأکید می‌کند که از بیمار بخواهید برایتان دعا کند؛ چنان که می‌فرماید: «وَمَنْ عَادَ مَرِيضًا فِي اللَّهِ لَمْ يَسْأَلِ الْمَرِيضُ لِلْعَائِدِ شَيْئًا إِلَّا اسْتَجَابَ»

۳. الکافی، ج ۳، ص ۱۲۱.

۴. مستدرک الوسائل، ج ۷، ص ۲۴۲.

له؛^۱ هر کس برای خدا بیماری را عیادت کند، مریض برای عیادت کننده چیزی نمی‌خواهد؛ مگر اینکه خداوند در حق او (عیادت کننده) مستجاب می‌کند. به همین علت در سخنان معصومان علیهم السلام سفارش شده است که از بیماران بخواهید تا برایتان دعا کنند.^۲

پرستاری از بیمار

پس از بیمار که رنج و مشقت را تحمل می‌کند، پرستاری از بیمار و برآوردن نیاز او از دشوارترین کارها است. به همین علت در دین ما، از مقام پرستار (هرکسی که به نوعی نیاز بیمار را برآورده سازد) بسیار تجلیل شده است.

تاریخ پرستاری در اسلام به زمان حضرت فاطمه علیها السلام باز می‌گردد. آن حضرت در جنگ احد از پدر بزرگوارش پرستاری کرد. آن بانوی بزرگوار با چهارده تن از زنان مسلمان از زخمیها پرستاری کردند.

اهمیت پرستاری در اسلام تا بدانجا است که پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله

می‌فرماید: «مَنْ سَقَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةٍ قَضَاهَا أَوْ لَمْ يَقْضِهَا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيْوَمَ وَوَلَدَتْهُ أُمُّهُ»^۳ هر کس برای برآوردن نیاز بیماری بکوشد، چه آن را برآورده سازد و چه نسازد، از گناهانش خارج می‌شود، مانند روزی که از مادر زاده شده است.»

آن بزرگوار درباره پرستاری یک شبانه روز از بیمار می‌فرماید: «مَنْ قَامَ عَلَى مَرِيضٍ يَوْمًا وَ لَيْلَةً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عليه السلام فَجَازَ عَلَى الصُّرَاطِ كَالْبُرْقِ الْخَاطِفِ اللَّامِعِ»^۴ کسی یک

۱. عدة الداعي، ابن فهد حلی، دارالکتاب الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۷ق، ص ۱۲۶.

۲. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «إِذَا دَخَلْتَ عَلَى مَرِيضٍ فَمُرَّهُ أَنْ يَدْعُوَ لَكَ فَإِنَّ دُعَاءَهُ كَدُعَائِ الْمَلَائِكَةِ؛ زمانی که بر مریضی وارد می‌شوی، از او بخواه تا برایت دعا کند که دعای او همانند دعای ملائکه است.» (سنن ابن ماجه، تحقیق محمدفواد عبدالباقی، دارالفکر، ج ۱، ص ۲۶۳).

۳. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۶.

۴. نواب‌الأعمال، ص ۲۸۸.

همسفر برای زیارت مرقد شریف رسول خدا ﷺ رفت و پس از زیارت به منزل امام صادق ﷺ رفت و به حضور آن حضرت، شرفیاب شد، و قصه خود و رفیق راهش را به عرض آن حضرت رساند. امام صادق ﷺ فرمود: «اگر تو کنار بستر دوست همسفرت بمانی و از او پرستاری کنی و مونس او باشی، در پیشگاه خدای بزرگ، بهتر از زیارت مرقد شریف رسول خدا ﷺ است.»^۱

ذکر دو نکته در پایان، مناسب به نظر می‌رسد:

۱. تمام آنچه درباره اهمیت و فضیلت عیادت و پرستاری از بیماران گفته شد، مخصوص پرستاری از بیماران غیر فامیل بود؛ اما در پرستاری از پدر و مادر و نیز عیادت از بیماران فامیل، علاوه بر آنچه ذکر شد، ثواب صله ارحام [که امری

شبانه روز از مریضی پرستاری کند، خداوند او را با ابراهیم خلیل ﷺ برمی‌انگیزد و مانند برق درخشان از صراط خواهد گذشت.»

در حکایت است که دو نفر از راه دور برای انجام مناسک حج، به سوی مکه رهسپار شدند. در این سفر، وقتی برای زیارت قبر رسول خدا ﷺ به مدینه آمدند، یکی از آنها بیمار و در منزلی بستری شد و همسفرش از او پرستاری کرد. روزی همسفر، به بیمار گفت: «خیلی مشتاق زیارت مرقد شریف رسول خدا ﷺ هستیم. اجازه بده برای زیارت بروم و برگردم.» بیمار گفت: «تو یار و مونس من هستی. مرا تنها مگذار. وضع مزاجی من وخیم است. از من جدا نشو.» همسفر گفت: «برادرا ما از راه دور آمده‌ایم. دلم برای زیارت پر می‌زند. شما اجازه بدهید، زود می‌روم و برمی‌گردم.» ولی بیمار که سخت به پرستار نیاز داشت، نمی‌خواست همسفرش، به زیارت برود.

۱. داستان دوستان، محمد محمدی اشتهاردی، دفتر تبلیغات، چاپ هفتم، ۱۳۷۶ش، ج ۲، ص ۱۵۹.

شلوغی و بسیاری موارد عکس العمل نشان دهد؛ چنانچه گفته شد، دین اسلام راهکارهایی برای جلوگیری از این مشکل ارائه کرده است که عیادت کوتاه و فاصله بین ایام عیادت از جمله آنها است؛ اما در مقابل به پرستار و عیادت کننده و اطرافیان بیمار نیز گوشزد می کند که بد اخلاقی بیمار را نادیده بگیرید و آن را امری عادی و طبیعی بدانید. رسول خدا ﷺ می فرماید: «ثَلَاثَةٌ لَّا يَلْمُونَ عَن سُوءِ الْخُلُقِ: الْمَرِيضُ، وَالصَّائِمُ حَتَّى يَنْقُطَ، وَالْإِمَامُ الْقَادِلُ»^۳ سه نفر را به سبب بد اخلاقی ملامت نمی شوند: بیمار، روزه دار تا زمان افطار و امام عادل.

واجب است] نیز اضافه می شود. همچنین پرستاری از بیمارانی که سن زیادی از خداوند گرفته و در طاعت خداوند متعال پیر و فرتوت شده اند، ثوابی بس مضاعف خواهد داشت؛ چنان که رسول گرامی اسلام ﷺ فرموده است: «مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ؛^۱ یکی از صُورِ تکریم [و تقدیس] ذات اقدس الهی، [احترام و تجلیل سالخورده مسلمان است. و نیز فرمود: «مَنْ وَقَرَ ذَا شَيْبَةٍ فِي الْإِسْلَامِ آمَنَهُ اللَّهُ مِنْ فَرْعِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ»^۲ کسی که پیر مسلمانی را توقیر [و تجلیل] کند، خداوند او را از ترس روز قیامت ایمن می دارد.»

۲. بیماری و درد و رنج به گونه ای است که در اعصاب انسان تاثیر می گذارد و باعث می شود بیمار، ناخواسته در مقابل سر و صدا و یا

۱. الکافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۹۹.

۳. کنز العمال، ج ۸، ص ۲۵۶، ش ۲۳۶۲۷.